

Vezetők a nyolcvanas években *

Igénytelen külsejű, A4-es formátumú füzetet tarthat kezében az olvasó, már aki egyáltalán hozzá jut, hiszen alig hihető, hogy a példányszám jelentősen meghaladná az oldalak számát. Amennyire egy statisztikai kiadványtól telik, szinte nosztalgikus érzelmeket kelt. A fedelét ferdére köbítették, árad belőle valami elkapkodottság, valami lényegre koncentráló szerkezeti lazaság, az "itt-most-fontos-dologról-van-szó-kicsire-nem-nézünk" hangulat. A régi műhelytanulmányokat, intézeti szürke kiadványokat idézi fel, melyekről sokan gondolták, hogy az igazán fontos szakmai dolgokat tartalmazzák, s a bejelentési kötelezettség miatt nem jelenhettek meg száznál több példányban.

S valóban fontos dologról van szó. Egy olyan csoport társadalmi összetételéről kaphatunk képet, amely a döntéseket hozta, s amely szemérmesen igyekezett titkolni csoportjellemzőit, noha a számok tükrében erre különösebb oka nem volt. Ha csak az nem, hogy tagjainak többsége még az évtized végén is párttag volt. A nyolcvanas évek vezetői azonban már nem azonosak a korai tervgazdaság lojális és képzetlen garnitúrájával. Ez már egy lojális és képzett társaság volt. Persze attól függ, melyik csoportja, s hogyan mérjük.

A kiadványból kitetszik, hogy a vezetőket alapvetően három statisztikai közelítésmóddal lehet vizsgálni. Az egyik oldalon a csúcsvezetők tizenötézes csoportját felölelő, viszonylag gazdag káderstatisztikák vannak, a másikon pedig a vezetők és irányítók lényegesen szélesebb, többszázézes rétegére kiterjedő, teljes körű felvételek, amelyek maguk is alapulhatnak munkaügyi hivatali adatgyűjtésen vagy a lakosság megkérdezésén. S máris eltűnődhetünk, miért van az, hogy miközben vezetőnek lenni alapvetően népszerűtlen feladat lehetett a nyolcvanas években, mégis mintegy *kilencvenezzerrel többen képzelték magukat főnöknek a valóságosnál*. Éppen ennyi ugyanis a lakossági és a hivatali felmérés végösszegének különbsége. Nem lényegtelen eltérés: az összes vezető és irányító közel egynegyede. Ennyi emberrel hitték el, hogy vezető, mikor valójában nem is volt az? Ez látszik valószínűnek, mivel a kétféle felvétel nem pontosan azonos körre terjedt ki. Hogy melyik milyen körre, az persze megért volna egy kicsit részletesebb felsorolást, miként az is, hogy a lakossági képviseleti minta esetleges pontatlanságai milyen természetűek. Részint a pontatlanságok miatt, részint pedig azért, mert a teljes körű felvételek csupán néhány alapkérdést tartalmaznak, információtartalmuk viszonylag korlátozott. Azt mindenesetre megtudhatjuk belőlük, hogy 1980 és 1990 között az egyötödöt alig meghaladó arányból egyharmadra növekedett a nők aránya a vezetésben, különösen az igazságszolgáltatásban, a helyi államigazgatásban, valamint a középiskolai igazgatók, a főkönyvelők s az üzletvezetők körében. Ez utóbbi szakmákban nem egyszerűen csak növekedést regisztrálhatunk, mert a nyolcvanas évtized a nők valóságos dominanciáját hozta. Körbenforgó lenne az az érvelés, amely ebből egyenesen a szakmák presztízsének

* Harcsa István — Késedi Ferenc — Kisdi János — Lakatos Miklós: *Vezetők a nyolcvanas években*. Központi Statisztikai Hivatal Társadalomstatisztikai Főosztály, Budapest, 1991. november, 67+100 p.

csökkenésére következtetne. Az már elgondolkoztatóbb, hogy a női vezetők közt kivétel nélkül minden szakmában alacsonyabb volt a felsőfokú végzettségük aránya, mint a férfiak között. A felsőfokú végzettségük aránya meglehetősen nagy szóródás mellett egyébként 36 százalékról 42-re nőtt az évtized során a vezetők és irányítók esetében. A központi irányításban 80-ról 90 százalékra, az építésvezetők között egyenyedről egyharmadra. A szóródás vélhetőleg mérséklődött, de változatlanul rendkívül nagy maradt, miként ez a beosztási szinteket és a munka jellegét tekintve teljességgel inhomogén réteg esetében érthető is. Egyetlen olyan vezetői csoport volt, amelyen belül csökkent a felsőfokú végzettségük aránya: ez a párt-és tömegszervezetek vezetőinek csoportja. Mivel magas fokon bürokratizált, az előmeneteli szabályokat rögzítő intézményről van szó, ismét alternatív kérdésként merül fel, hogy vajon a pártosodás átmeneti tünetét fogta-e itt meg a statisztika vagy a politikai intézmények presztízsének csökkenését, netán mindkettőt.

Ami a teljes körű adatokat illeti, még egy markáns tendencia: az évtized végére jelentősen, 29-ről 42 százalékra növekedett a negyvenes korosztály aránya, oly módon, hogy a náluk idősebbek és fiatalabbaké egyaránt csökkent. Különösen erősen érvényesült ez a generációs koncentráció a vállalati vezetők és a műszaki középvezetők körében. Megjegyzem: kár volt takarékoskodni az elemszámok feltüntetésével, így az olvasó gyakran feltételezésekre van utalva, vagy sűrűn kell lapoznia, amíg a vonatkozó adatokat megtalálja.

A káderstatisztikákkal másként áll a helyzet. Itt a Függelékben a megoszlások mellett közlik az abszolút adatokat is, módszertani megjegyzések segítik a tájékozódást, s a felvételben szereplő munkakörök jegyzékét is hozzák. Amiféle a részben megtudhatunk, az nem kevesebb, minthogy a vezetők négyötöde még 1987-ben is párttag volt; köztük a többség valamilyen társadalmi funkciót is ellátott, s ebben a vonatkozásban az egyes vezetői csoportok között kisebbek voltak a különbségek, mint a képzettség vonatkozásában. Csupán a fiatalabb gazdasági vezetők esetében látszik valamelyes csökkenés. Ami a mobilitást illeti, az intergenerációs adatokat ezúttal nem közlik. A generáción belüli adatokból pedig az tűnik, hogy növekedett az értelmiségi pályakezdők aránya, 1987-ben már az államigazgatási és a vállalati vezetőknek is több mint a fele tartozott ebbe a csoportba. A pártapparátusból induló ejtőernyősök amúgy sem magas aránya a vállalati és szövetkezeti szférában csökkent. A közigazgatásban azonban számottevő maradt, így például a tanácsi vezetők 40 százaléka tartozott ebbe a csoportba.

Elgondolkoztató azonban, hogy miért csak az 1983-as és 1987-es adatokból kell kikövetkeztetnünk ezt a tendenciát, mikor az adatgyűjtést 1978 óta kisebb-nagyobb csúszásokkal minden második évben megszervezték. Talán csak nem arra utálnak a módszertani megjegyzésekben, mikor a "megfelelő dokumentumok" hiányát emlegetik, hogy az első két év system file-jai elvesztek? Meg kell azoknak lenni, ha nem a KSH-ban, akkor a Minisztertanács Titkárságán. A feldolgozást személyzeti főosztálya végezte, amely a nyolcvanas évek második felében a Belügyminisztériumhoz került át. Tehát az is lehet, hogy ott vannak az adatok. Esetleg a pártközpont adattárában van egy fölös kópia. Nehéz lenne beletörődni, hogy egy ilyen fontos dokumentum csak úgy szórén-szálán eltűnt. Az egész kiadvány éppenséggel arról győz meg, hogy egy ilyen felvétel éppúgy közhasznú információkat hordoz, mint a tisztai címtárak és a compassok. Folytatni kéne tehát, szakszerűbben és rendszeresebben a vezetői statisztikák összeállítását, s időről időre közzétenni. Ez több irányban józanítóan hatna. Eloszlathatná a vezetőkkel kapcsolatos legendákat, s idővel hozzászoktatná a gondolathoz, hogy közfunkciót viselni nem szegyen, s nem feltétlenül a kontraszelekció eredménye. Mármint ha tényleg nem az.

RECENZIO

Arról, hogy hová tűntek a káderek, egyelőre csak egyedi példákat tudunk, amelyek legendák szövésére kiváltképp alkalmasak. A statisztikai adatokat nézve úgy tűnik, hogy a gazdasági életben előbb megindultak a kádermozgások, mint a politikában. A változások üteme azonban a dolog természeténél fogva lassúbb, s az egész folyamat tovább tart majd.

LENGYEL GYÖRG